

SİYASET, EKONOMİ ve YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

RESEARCH JOURNAL OF
POLITICS, ECONOMICS AND MANAGEMENT

April 2017, Vol:5, Issue:2

Nisan 2017, Cilt:5, Sayı:2

P-ISSN: 2147-6071

E-ISSN: 2147-7035

Journal homepage: www.siyasetekonomiyonetim.org

Soğuk Savaş'tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler (1960-1991) *A Section from the Cold War: Structural Changes and Relations between the Blocs (1960-1991)*

Doç. Dr. Mehmet ÖCAL

Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ululararası İlişkiler Bölümü, m-oecal@erciyes.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 15 Aralık 2016
Düzeltilme Geliş 18 Ocak 2017
Kabul 20 Ocak 2017

Anahtar Kelimeler:

Soğuk Savaş, vekâlet savaşları, bloklar arası evrim, yumuşama dönemi

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

20. Yüzyılın en önemli olaylarından biri de Soğuk Savaş sürecidir. Bu dönemde ABD'nin liderliğindeki kapitalist blok ile SSCB'nin önderliğinde komünist blok arasında krizler yaşanmış, Kore ve Vietnam gibi ülkelerde vekâlet savaşları gerçekleşmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın ilerleyen safhalarında her iki blokta yapısal değişiklikler yaşanmış, sömürülen bir çok ülke bağımsızlığını kazanmıştır. Ayrıca Küba-Buhranı ve Sovyet-Çin ihtilafı gibi etkenler blokların içeriden evrimine yol açmış ve altmışlı yılların ortasından itibaren "yumuşama dönemine" girilmiştir. İran-İrak Savaşı ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ile son bulan "yumuşama dönemi" yerini tekrar silahlanmaya bırakmıştır. Gorbaçov'un Moskova'da iktidar sahibi olmasıyla başlayan ikinci "yumuşama dönemi" Soğuk Savaş'ın bitmesine kadar devam etmiştir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 15 December 2016
Received in revised form 18 January 2017
Accepted 20 January 2017

Keywords:

Cold War, proxy wars, transformation, détente period

© 2017 PESA All rights reserved

ABSTRACT

One of the most important phenomenon of the twentieth century is the Cold War period. This period witnessed a great deal of crisis between the capitalist bloc led by the USA and the communist bloc led by the USSR, and proxy wars in some countries such as Korea and Vietnam. Onward periods of the Cold War there have been structural changes in both blocs; many colonized countries gained their independence; some factors such as Cuban crisis and the Soviet-China conflict have led to evolution within the blocks; and the Cold War has entered into "détente period" from the middle of the 1960s. This period was superseded by the rearmament race by two super powers with the beginning of Iran-Iraq war and occupation of Afghanistan. There has been a second "détente period", from which Michael Gorbachev has come into power in Moscow, to the ending of the Cold War.

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'nı takip eden, Hitler Almanya'sı ve müttefiklerinin yenilmesiyle ortaya çıkan süreçte ortak düşmandan yoksun kalan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Birleşik Krallık (İngiltere) gibi galip devletler, küresel boyutta coğrafi, siyasi, iktisadi ve ideolojik etki alanları konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bu sürtüşme bir anlamda savaş boyunca devam eden “zoraki işbirliğini” bitirmiş ve “Soğuk Savaş” sürecine girmişlerdir. Savaş sonrasında Avrupa'sı bir güç merkezi olarak dünya sahnesinden belli bir süre için çekilmiş ve genel olarak ABD ve SSCB gibi iki süper gücün etrafında kümelenmiştir. 1950'li yılların sonuna gelindiğinde her iki blokun binlerce atom ve hidrojen bombası gibi kitle imha silahlarına (KİS) sahip olmaları, bir “*Dehşet Dengesi'nin*” (mutually assured destruction) oluşmasına yol açmıştır. Her iki taraf da Nükleer (Atom), Biyolojik ve Kimyasal (ABC) silahlarına sahip olduğuna göre, eğer herhangi bir taraf saldırırsa diğer taraf da hemen karşılık verme imkânına sahip olmuştur. Zaten “*Dehşet Dengesi'nin*” temelinde her iki süper gücün “*ikinci vuruş yeteneğine*”, yani karşılık verme yeteneğine sahip olması yatmaktaydı. Yüz milyonlarca insanın ölümüne neden olabilecek böyle bir savaşta kazanan tarafın dahi büyük zayıflıklar vermesi kaçınılmazdı. Doğu ve Batı bloğu birbirleri arasında çıkacak en küçük bir sıcak çatışmanın bile bir nükleer savaşı tetikleyeceğinin farkındaydılar. Bu nedenle süper güçler birbirleriyle doğrudan savaş yerine “*vekalet savaşları*” yoluyla mücadele etmişlerdir; yani süper güçler etki alanlarındaki küçük devletleri karşıt ideolojik görüşe sahip olan ülkelere karşı kışkırtarak bir savaş ortamı hazırlamışlar ve savaşta bazen askeri lojistik destek sağlamış, bazen de bizzat kendi askerleriyle savaşlara müdahil olmuşlardır. Kore Savaşı, Vietnam Savaşı ve Sovyet –Afgan savaşı bu tür “*vekalet savaşlara*” birer örnektir. Bu mücadelenin yanı sıra her iki süper güç aynı zamanda kendi bloğunda yer alan ülkelerin askeri, siyasi, iktisadi ve ideolojik olarak kendi sisteminde ve saflarında kalmasını da sağlamaktaydı. Bunu bazen tavsiyeler yoluyla bazen de zor kullanarak yapmışlardır. ABD bunu Türkiye'deki 27 Mart 1960 askeri darbesi gibi dolaylı yollardan yapsa da, Sovyetler Birliği Macaristan ve Çekoslovakya'yı kendi ittifak sistemi içinde tutmak için 1956'da “*Macar Devrimini*” sırasında ve 1968'de “*Prag Baharı'nda*” ülke halklarının komünist rejime karşı yaptıkları isyanı bastırmak için kendi birliklerini, yani Kızıl Ordu'yu bizzat kullanmıştır. Doğu ve Batı bloğu, 1948-1949'da Berlin Ablukası ve 1962'de Küba Füze Krizi gibi sıcak savaşa çok yaklaşan anlaşmazlıklarla yüz yüze gelmişlerdir. Her iki tarafın şahin politikacıları “*zorlama politikalarına*” uyarak rakiplerini sıcak savaşın eşiğine kadar getirmişlerdir. Bilinçli turmandırılan bu krizlerin sonunda insan aklı galip gelmiş ve barışçıl bir ortamda beraber yaşamının yolları aranmıştır.

Bu çalışmada 1960-1990 Soğuk Savaş dönemi yıllarında vuku bulmuş olan seçilmiş önemli olaylar üzerinde durulacaktır. Afrika kıtasının büyük bir bölümünün “hukuki” de olsa batı emperyalizminden kurtulması, U-2 ve Küba krizleri gibi konular inceleneyecektir. Doğu blokunda yer alan SSCB ve Çin gibi iki önemli ülke arasındaki komünist ideoloji üzerine çekişmeler cereyan ederken, batı tarafında ABD ile Fransa, Türkiye ve Almanya gibi bazı Avrupalı devletler arasındaki güven(sizlik) tartışması katı bloklaşmayı nasıl yumuşattığı tezi ele alınacaktır. Özellikle Vietnam Savaşı sonrası, yani 1970'lerin başından itibaren uluslararası arenada kullanılmaya başlanan ve “*détente*” adı verilen “*yumuşama dönemi*” Soğuk Savaş'ın önemli safhalarından biridir. Her ne kadar silahlanma bazı aralıklarla hız kesmese de, iki blok arasında müzakereler dönemi başlamış ve bu durum husumetli de olsa işbirliği imkânlarının önünü açmıştır. SSCB'nin Afganistan'ı işgali ve İran Irak savaşı yumuşama dönemini bitirmiş ve ardından klasik Soğuk Savaş tekrar bir ivme kazanmıştır. 1980'li yılların ortasında Michael Gorbaçov'un Moskova'da lider olmasıyla bloklarda tekrar yumuşama dönemine gidilmiş ve SSCB'nin 1991 yılında yıkılmasına kadar sürmüştür. Bu analizde ülkemizde fazla bilinmeyen, Afrika kıtasındaki gelişmeler, ülkelerin batı hegemonyasından kurtulma çabaları ve bloklar arasındaki çekişmelere sahne olması konuları irdelenecektir. Sonuç kısmında ise Soğuk Savaş'ın tarihselleştirici bir değerlendirilmesi yapılmaya ve savaşı kimin başlattığı sorusuna cevap aranmaya çalışılacaktır.

1. Afrika Kıtasının Bağımsızlığı ve Bloklar Arası Çekişmeler

15. yüzyılda köle ticareti ile başlayan Afrika kıtasının Batı sömürüsüne açılması, sistematik ve uzun vadeli bir şekilde gerçekleşmiştir. Batılı emperyalist devletler tarafından paylaşılmış olan Afrika'da I. Dünya Savaşı'na kadar belirgin ve düzenli bir bağımsızlık hareketi gözlenmemiştir. Bu zamana dek

siyasal bağımlılık, ırksal eşitsizlik, kültürel emperyalizm ve iktisadi sömürü bu topraklarda aralıksız sürmüştür. Ancak özellikle II. Dünya Savaşı sonrası bu sömürge halklarının ulusal kimliklerini kazanmaları, eğitim düzeylerinin göreceli olarak artması, milli bilinçlerinin gelişmesi sonucu olarak Afrika'da bir "sömürge devrimi" (Sander, 2005: 396) süreci başlamıştır.

Resim 1: Bir Kongo Vatandaşı Leopoldville Şehrinin Havalimanında Asılı Olan Belçika Kralı Boudouin'in Resmini İndiriyor. (22 Temmuz 1960). 30 Haziran 1960 Tarihinde Kongo Demokratik Cumhuriyeti Sömürgeci Belçika'dan Resmi Olarak Bağımsızlığını Kazanmıştır.

Fotoğraf: AP

1922 yılında İngiltere'den bağımsız olan Mısır'ı istisna kabul edilirse, II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemdeki değişimin bir yansıması olarak Avrupa'nın göreceli olarak dünya siyasetindeki gücünü yitirmeye başlamasıyla Afrika'da bağımsızlık hareketleri hız kazanmıştır. Sudan'ın İngiliz işgalinden kurtulmasının yanı sıra Kuzey Afrika ülkeleri olan Libya, Fas ve Tunus gibi ülkeler de Fransız sömürgesi olmaktan kurtulmuşlardır. "Afrika Yılı" olarak da tarihe geçen 1960 yılında kıtada 18 sömürge bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Bunların arasında Madagaskar, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Moritanya, Dahomey (Benin), Burkina Faso, Fildişi Cumhuriyeti, Senegal, Mali, Nijerya, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti (eski Fransız Kongo'su), Gabon, Kamerun ve Togo gibi ülkeler Fransız sömürgesinden kurtulmuşlardır. Belçika, Kongo Cumhuriyeti'nin (eski Belçika-Kongo'su), Birleşik Krallık, yani İngiltere Nijerya'nın ve İtalya da Somali'nin bağımsızlığını kabul etmişlerdir.

Batılı emperyalistlerin Afrika kıtasındaki sömürgeleri için çizmiş oldukları sınırlar, bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin ülke sınırları olarak kabul edilmiştir. Ancak Bu sınırlar, Avrupalılar tarafından işgal edilen topraklar için gelişigüzel ve keyfi çizilmiş ve o topraklarda yaşayan yerli halkların dil, din, kabile ve topluluk yapıları dikkate alınmamıştır. Bu emperyalist strateji sonucu oluşturulan suni sınırlar ile gelecekte çatışma tohumları ekilmiş ve yine Batı'ya bu ülkelere müdahale imkânını doğurmuştur. Bugün birçok Afrika ülkesinde geniş çapta yaşanan istikrarsızlığın nedeni emperyalistlerin çizmiş olduğu bu sınırlarla ilgilidir. Diğer taraftan Afrika'nın birçok yerinde genel olarak ifade edecek olursak, belli kesin bir coğrafi bölge ve yerleşke ile özdeşleşmiş bir halk tanımı da tam olarak mevcut olmamıştır. 1940'lı yıllardan itibaren bağımsızlık hareketlerinin teşkil edilmesiyle bazı etnik yapılaşmalar gözlemlenmiştir.

Tablo 1: Afrika'da sömürge topraklarının ve devletlerinin bağımsızlıklarını kazandıkları yıllar

Bağımsızlık Yılı	Bağımsız olan Devletler
1922	Mısır
1951	Libya
1956	Sudan, Fas, Tunus
1957	Gana
1958	Gine
1960 (<i>Afrika Yılı</i>)	Madagaskar, Moritanya, Mali, Nijerya, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, (eski Belçika-Kongo'su), Kongo Cumhuriyeti (eski Fransız Kongo'su), Gabon, Kamerun, Nijerya, Dahomey (Benin), Togo, Burkina Faso, Fildişi Cumhuriyeti, Senegal, Somali
1961	Sierra Leone, Tanzanya
1962	Cezayir, Uganda, Ruanda, Burundi
1963	Kenya
1964	Zambiya, Malavi
1965	Zimbabve, Gambiya
1966	Botsvana, Lesoto
1968	Svaziland, Ekvator Ginesi
1974	Gine-Bissau
1975	Angola, Mozambik, Yeşil Burun (Kap Verde), Komorlar, São Tomé und Príncipe
1976	Sahra
1977	Cibuti
1990	Namibya

Sonuç olarak neredeyse bütün Afrika ülkeleri günümüzde çok ulusluğun beraberinde getirdiği sorunları yaşayan devletlerdir. Heterojen etnik yapısı olan bu ülkelerdeki tek homojen kurum ordu olmuştur. Sömürgeciliğin getirmiş olduğu diğer olumsuz etken; sömürgecilerin kendi yerleştirmiş oldukları yönetimlerde yerli halkı dışlamaları sonucu bu topluluklarda demokratik bir gelenek oluşmamış, bu durum ise bağımsızlığını kazanan ülkelerde diktatörlüklerin yönetime geçmelerini kolaylaştırmıştır. Yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin diğer bir sorunu ise ekonomik durumları ile ilgiliydi. Bu devletler üretim yapan bir sanayi modeli geliştiremediklerinden dolayı gelişmiş ülkelerin özellikle maden ürünleri ve gıda endüstrileri için hammadde sağlayıcı konumuna indirgenmişlerdir. Birçok Afrika devletlerinin ekonomileri bu yüzden kendilerinin kontrol edemedikleri dünya pazarındaki hammadde fiyatlarının iniş çıkışına yani insafına endekslenmişlerdir (Nudulu, 2008). Batılılar her ne kadar sömürgelerini terk etmiş olsalar da formel bağımsızlığını kazanan yeni devletlerin başına kendi çıkarlarını koruyacak hükümetler ve rejimlerin gelmelerini sağlamışlardır. Bunun için zalim diktatörleri desteklemekten geri kalmamışlardır. Bu süreç Soğuk Savaş'ın da etkisiyle süper güçlerin etki alanına girmiş, bu kıtada gerek iç savaşlar, gerekse devletlerarası ihtilaflar hiç eksik olmamıştır (Arnold, 2008). Gerçekten de 1947-1991 arası küresel anlamda geçen Soğuk Savaş safhasında cereyan etmiş olan “*küçük vekâlet savaşlarından*” 47'si Afrika kıtasında gerçekleşmiştir. Bu savaşlarda yaklaşık 6 milyon Afrikalı hayatını kaybetmiştir. Soğuk Savaş boyunca 22 milyon insanın savaş ve şiddete maruz kalarak öldüğünden yola çıkılırsa, ölen her dört kişiden birinin “*kara kıtadan*” olduğu söylenebilir. (Stöver, 2007: 356)

Batı bloğunun çeşitli Afrika ülkelerine müdahalesine karşı, Doğu bloku ve Çin, Angola'da olduğu gibi “*anti-empyralist*” hareketleri desteklemişlerdir. Buna karşılık ABD, İngiltere ve Fransa Batı bloğundan Komünist bloğa kayma riskine karşı demokrasi yerine bu kıtada kendi diktatörlüklerini beslemişler ve onlara her türlü desteği sağlamışlardır. Kongo krizi buna somut bir örnektir.

1.1.Kongo Krizi

Kongo Buhranı, Birinci Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin Belçika'dan bağımsızlığını kazanmasını sağlayan ve 1960-1964 arası geçen savaştır. Yeraltı kaynakları bakımından Afrika'nın en zengin ve en stratejik öneme sahip olan ülkelerinden biri olan Kongo Belçika tarafından bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak bu bağımsızlık formel olmuş, çok kısa sürmüştür. Belçikalı olan yönetici takımının geri

çekilmesiyle devlet idaresinde çalışabilecek uzman Afrikalı Kongo vatandaşı bulunamamıştır. Zaten 1960 yılında sadece 30 Kongolunun üniversite diploması mevcuttu ve devletin 4500 üst düzey bürokratından sadece 3'ü Afrikalı idi. (Hochschild, 2000 ve Ludermann, 2004). Başka bir deyişle Belçika geçici bir süre için Kongo'yu özgür bırakmış, ama her an geri dönmek için fırsat kollamıştır. Zaten Kongo'nun ordu idaresi Belçikalıların elinde idi. Bağımsızlığın sonucu ise sadece kabilelerin birbirleri ile mücadele ettikleri ve beş yıl süren bir iç savaşla kalmamış, bu mücadeleye SSCB ve ABD gibi süper güçler dolaylı olarak katılmışlardır. Birleşmiş Milletler de (BM) Kongo'daki bu iç savaşa müdahale etmiş, ancak kendini iki cephe arasında çaresiz bir konumda bulmuştur. Her iki süper güç karşı tarafın ülke yönetimini ele geçirmesinden korktuğu için Afrika'nın bu bölgesini mücadelesiz terk etmemişlerdir.

Sorun, Mayıs 1960 tarihinde Kongo'da yapılan ilk bağımsız seçimlerle başlamıştır. Her ne kadar Partice Lumumba'nın önderliğini yaptığı "Kongo Ulusal Hareketi" (Mouvement National Congolais - MNC) seçimlerden en güçlü parti olarak ortaya çıksa da çoğunluğu sağlayamamış 137 sandalyeli mecliste sadece 33 milletvekili çıkarabilmiştir. Yine de Lumumba Kongo'nun ilk Afrikalı başbakanı olmuş, cumhurbaşkanlığı koltuğuna da federalist yapıya sahip "Association des Bankongo" (ABAKO) partisinin lideri Joseph Kasavubu oturmuştur. Yönetimi daha yeni devralmış olan hükümet ve devlet yönetimi bilhassa eski sömürge olan Belçika'nın desteklediği bazı ayrılıkçı grupların çıkardığı sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ülkenin yeraltı kaynakları zengin olan Katanga bölgesi Belçika'nın yardımıyla Temmuz 1960'da bağımsızlığını ilan etmiş, hükümet krizi baş göstermiştir. Kongolu bir vatansever olan Lumumba, Belçika ve ABD'nin gözünde bertaraf edilmesi gereken bir komünist idi. ABD'den destek alan devlet başkanı Kasavubu hasmı olan Lumumba'yı 5 Eylül 1960 tarihinde devirse de ülkede bulunan yaklaşık 10.000 BM askeri başbakanın yanında yer almıştır. Sadece dokuz gün sonra batı yanlısı olan 29 yaşındaki Kongo genelkurmay başkanı Mobutu Sese-Seko askerleriyle bir darbe yapmıştır. Ocak 1961 itibarıyla ABD'de Kennedy'nin başkanlığı devralırken Kongo'da birbirleriyle mücadele eden dört hükümet mevcuttu. Lumumba, CIA'nın bilgisi dâhilinde Belçikalı paralı askerlerin desteğiyle hasımları tarafından öldürülmüştür. Kongo sorunu Soğuk Savaş'ın en önemli krizlerinden bir tanesi haline gelmiş ve Kennedy ile Kruşçev'un iktidarlarından fazla sürmüştür. Sorun BM nezdinde de devam etmiş, her iki süper güç bu ülke yönetiminin karşı tarafa geçmemesi için çaba göstermişler, BM'yi imkanları dahilinde araç olarak kullanmaya çalışmışlardır. BM barış gücü askerleri 1964 yılında ülkeden çekilmiş, ancak iç savaş devam etmiştir. Ülke adı belli bir süre için Zaire olarak değişen Kongo'da iktidar sorunu soğuk savaş sonrasında da devam etmiş, gerek doksanlı yıllarda gerekse de 21. Yüzyılın başlarında yüz binlerce Kongo'lunun hayatını kaybettiği iç savaşlara sahne olmuştur. Kongo'nun yanı sıra Angola, Somali, Etiyopya gibi diğer Afrika ülkelerinde de temsilci savaşları sürmüştür. Blokların bu mücadelesi sadece "*Kara kıtada*" değil, Güney ve Orta Amerika'da da bütün şiddetiyle devam etmiştir. 1963 yılından itibaren bloklar arası yumuşama süreci başlamış olsa da belirli aralıklarla gelen krizler bu süreci sekteye uğratmaktaydı. 1 Mayıs 1960 tarihinde SSCB toprakları üzerinde U-2 isimli ABD casus uçağının düşürülmesi bu tür krizlerin başında gelmiştir. Bu olay sadece Sovyet-Amerikan ilişkilerini bir bunalım sürecine itmekle kalmamış, ABD-Türkiye ilişkileri açısından da önemli sonuçlar doğurmuştur.

2. U-2 Krizi ve sonuçları

Sovyetler Birliği'nin 1949 yılında kendi atom bombasını yapmasıyla ulaştığı silah dengesi Washington'u dehşete düşürmüştü, askerlerinin bizzat katıldığı Kore Savaşı'nda tam bir zafer elde edememesi ve Moskova'nın gerek uzay teknolojileri gerekse kıtalararası füzeler gibi modern ve etkin silah geliştirmedeki başarısı ABD'yi derin bir güvensizliğe itmiştir. Ülkesi dışında cereyan etmiş olan iki büyük dünya savaşının galip devleti ve batının süper gücü tarihinde ilk defa kendi ülke topraklarının kıta dışı bir devletin vurucu gücü içine girdiğine şahit olmuştur. Bu güvensizliği giderebilmek için Moskova'nın olabilecek herhangi bir sürpriz saldırısı yönünde yapacağı hazırlıklarını önceden bilmesi gerekmektedir. Diğer bir konu ise ABD tarafından verilecek karşılığın hangi düşman hedeflerine yöneltileceği sorunuydu. Bu bağlamda doğu bloğu ve özellikle SSCB hakkında her türlü haber alma faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. 1957 yılından itibaren hızlandırılan bu faaliyetlerde o zamanın casus uydu teknolojilerinin yeterli olmadığından ana görev U-2 gibi stratejik casus uçaklarına düşmüştür (Jenkins, 1998). Bu uçaklar Türkiye'deki İncirlik üssünün de içinde bulunduğu Almanya, İngiltere, Pakistan ve Japonya gibi dost cephe ülkelerin üslerinden havalanarak Sovyet hava sahasına girmiş, o ülkenin gizli sivil ve askeri faaliyetleri, telsiz istasyonları, radar üsleri ve füzeleri hakkında havadan bilgi

toplamaştır (Peebles, 2000: 130-231). Her ne kadar SSCB bu casus uçuşların kendi toprakları üzerinden geçtiklerini radarları sayesinde kayda geçseler de, ne kendi savaş uçaklarının ne de uçaksavar füzelerinin menzili çok yüksekte uçan U-2'leri düşürmeye yetmemiştir. Bu çaresizliği dünya kamuoyuna şikayet etmek Moskova'yı rencide edeceğinden ABD'nin bu teknik üstünlüğüne belli bir süre tahammül etmek zorunda kalmıştır.

1 Mayıs 1960 yılında Adana'dan havalanan bir U-2 uçağı Pakistan üzerinden Sovyet hava sahasına girmiş ve Ural dağları yakınında bir Sovyet SA-2 füzesiyle düşürülmüştür. Pilot her ne kadar uçaktan sağ çıksa da, yakalanarak Moskova'ya gönderilmiştir. Komünist rejim için önemli bir bayram olan 1 Mayıs günü ABD tarafından gerçekleştirilen bu casusluk faaliyeti SSCB'yi kızdırmıştır. U-2 olayını 3 Mayıs 1960 tarihinde SSCB lideri Kruşçev bir basın toplantısıyla dünya kamuoyuna bildirmiştir.

ABD'nin ilk tepkisi, bu uçağın aslında bir casus uçak olmadığı, bir meteoroloji uçağı olduğunu açıklamak yönünde olmuştur.

Resim 2: U-2: ABD gözetleme ve casus uçağı

Kaynak:(<http://www.myantelopevalley.com/a/183-lockheed-u2/>)

Amerikalılar, 15-16 Mayıs 1960 tarihlerinde Paris'te yapılması planlanan ve Eisenhower ve Kruşçev'in de katılacağı zirve toplantısı öncesi yumuşak bir atmosfer oluşturmak adına U-2 uçuşlarına 8 ay önce ara vermişlerdi. Ancak Amerikan yetkilileri zirve öncesi devlet başkanı Eisenhower'ın elini güçlendirmek için Sovyet silahlanma faaliyetleri hakkında bilgi edinmek istemişler ve U-2 uçağını görevlendirmişlerdi. 5 Mayıs 1960'ta verdiği ikinci demeçte Kruşçev, Washington ve Moskova arasında zirve toplantısı yapılacağı sırada,

SSCB'ye karşı girişilen bu düşmanca hareketin Paris zirve toplantısını baltalamak amacını güttüğünü belirtmiş ve Amerikan uçaklarına üslerinde faaliyet izni veren devletlere de uyarıda bulunmuştur. Uyarısını bir tehditle destekleyerek, herhangi bir saldırıya karşı Sovyetler Birliği'nin güdümlü füzelerle karşılık vereceğini ve bu saldırıda kullanılan üslerin de yerle bir edileceğini söylemiştir. (Dedial, NZZ: 2010). Kruşçev'in bu sözleri Ankara için de doğrudan bir tehdit niteliği taşımaktaydı. Düşürülen uçağın pilotunun sağ olduğunu ve bir 7 Mayısta Beyaz saray konuyla ilgili olarak ilk verdiği beyanatı düzelterek, malum uçakla casusluk faaliyetleri yapıldığını itiraf etmiş ve bunun Amerikan ulusunun güvenliği için elzem olduğunu vurgulamıştır. Ancak bildiride Sovyetlere karşı bir özür dileme cümlesi yer almamıştır. Washington'un bu itirafını Kruşçev 16 Mayıs Paris zirvesini gürültülü bir şekilde yarıda kesmiştir. Tekrar soğuyan ikili ilişkilerde ABD gerek çok gizli olan bu casusluk faaliyetlerinin ifşa edilmesini gerekse de diplomatik mahcubiyetini sineye çekmek zorunda kalmıştır.

U-2 olayının Türkiye'yi ilgilendiren boyutu önemlidir. Tutsak alınan Amerikan pilotu verdiği açıklamada, kendisinin bağlı olduğu birliğin 1956 tarihinden itibaren Türkiye'deki İncirlik hava üssünde konuşlandırılmış olduğunu ve her yıl bir dizi haber alma uçuşlarına çıktığını beyan etmiştir. Bu olaylar üzerine Türk hükümetince yapılan açıklamada, uçağın Pakistan'ın Peşâver şehrinden Norveç'e

uçtuğunun öğrenilmiş olduğunu ve bu durumda Türkiye'nin bu olaydan sorumlu tutulamayacağını belirtmiştir.

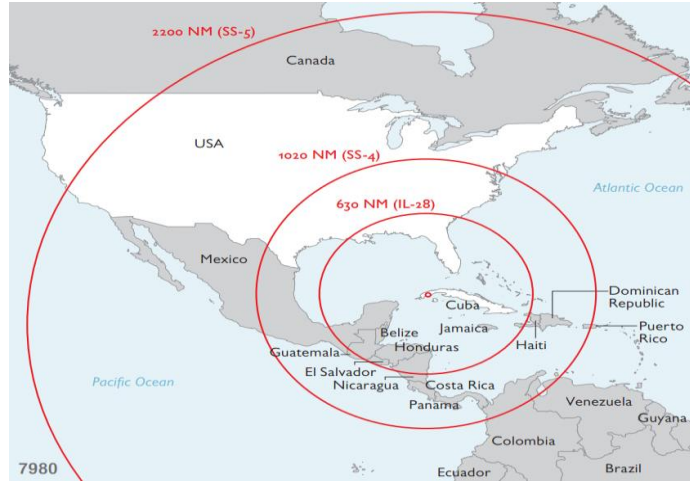
ABD devlet başkanı Eisenhower, 25 Mayıs 1960 tarihli yaptığı bir açıklamada ABD'nin dünyadaki prestijine gölge düşüren ve soğuk savaş hızlandıran bu olaydan sonra U-2 uçuşlarının durdurulmasını emrettiğini bildirmiştir. Ama onun döneminde yine U-2'lerin belirli safhalarda tekrar faal olduğu ve ancak başkan Kennedy döneminde Sovyet hava sahasına giren Amerikan uçaklarının uçuşlarına son verilmiş olduğu bilinmektedir.

U-2 olayının sonucu olarak Soğuk savaş hız kazanmış, ABD ve SSCB arasındaki gerginlik tırmanmıştır. Bu olay aynı zamanda Ekim füzeleri bunalımına zemin hazırlamıştır. ABD Corona kod adlı istihbarat uydusu geliştirme projesine ve başka gizli casus uçak projelerine ivme kazandırmıştır. Türkiye, ABD'nin kendi toprakları üzerindeki üsleri yine kendisini tehlikeye atacak şekilde pervasızca kullanabileceğini görmüş; ancak Ankara'nın bu konuda Washington ile yaptığı temaslar sonuçsuz kalmıştır. Tabiiyle bu sorun Türk-SSCB ilişkilerine de yansımıştır. Moskova, Ankara'ya da dolaylı olarak gözdağı vermiş, ancak her ne kadar U-2 uçağı Adana'dan havalanmış olsa da Türkiye toprakları üzerinden değil de Pakistan üzerinden Sovyet hava sahasına girmesinden dolayı sorumlu tutulamayacağını belirtmiştir. U-2 uçakları dünyayı bir nükleer savaşın eşiğine getiren Küba krizinde de rol oynamışlardır.

3.Küba Buhranı

Küba Sorunu, ABD'nin İtalya ve Türkiye'ye Jüpiter füzelerini, SSCB'nin de Küba'ya SS-4/5 gibi nükleer başlıklı füze yerleştirmesi ile başlayan, Ekim 1962'de dönemin iki süper gücünü karşı karşıya getiren ve dünyayı neredeyse nükleer bir savaş tehdidi altında bırakan bunalıma yapılan tanımlamadır. Buhranın asıl sebebinin Küba ile ABD arasındaki 1959 yılından itibaren tırmanmaya başlayan gerginlik teşkil etmiştir. Ancak irdelendiğinde bu sorunun U-2 krizi ile büyük bir benzerliği olduğu muhakkaktır. Şöyle ki; yukarıda da belirtildiği gibi ABD U-2 casus uçaklarını göreceli olarak Sovyetlerin haberi olmadan o ülke toprakları üzerinde uçurduğu gibi, Sovyetler de, ABD'nin haberi olmadan, Florida kıyılarından ancak 90 mil mesafedeki, yani Amerika'nın burnunun dibindeki Küba'ya ABD'ye yönelik füzeler yerleştirmiştir. Birincisinde gürültüyü koparan Sovyet lideri Kruşçev iken, ikincisinde ABD Başkanı Kennedy olmuştur. (Armaoğlu, 2010: 723). Bu sorun Washington'un ilk defa karşılaştığı stratejik bir durumu da gözler önüne sermiştir. İki büyük dünya savaşında dahi kendi topraklarından uzak bölgelerde savaş vermiş olan ABD'nin topraklarının yaklaşık yüzde seksen beşinin, burnunun dibine yerleştirilen ve yaklaşık 4000 km menzili olan bu nükleer füzelerle yok olma eşiğine gelmiş olmasıdır. Tarihte ilk defa SSCB ABD'yi atom füzeleriyle "*kalbinden vurma*" imkânına sahip olmuştur. Diğer taraftan bakıldığında Küba Sorunu, Soğuk Savaş'ın belirleyici dönüm noktalarından biridir ve iki önemli özelliğe sahiptir: Birincisi, fevkalade "ürkütücü ve dehşet verici" olmasıdır. Nitekim nükleer silahların icat oluşundan beri Japonya'ya atılan iki atom bombası istisna tutulursa, insanlık ilk defa bir nükleer savaşın eşiğine gelmiştir. Bu sorunun doğurduğu gerginlik içinde, Washington veya Moskova'dan birinin düğmeye basarak nükleer silahları ateşlemesi ancak bir an meselesi haline gelmiştir ve bu karşı tarafın da düğmeye basacağı anlamını taşımaktadır.

Harita 1: Küba'da Konuşlandırılan Nükleer Füzelere Menzili¹

Bu da dünyanın ne kadar ince bir denge üzerinde durduğunu göstermiştir. Bu süreci aşağıdaki karikatür çok nezih bir şekilde açıklamaktadır.

Karikatür 1: 1962 tarihinde Londra merkezli İngiliz Daily Mail gazetesinde yayımlanmış olan bir Karikatür.

İkinci özelliği ise sorunun “öğretici” olmasıdır. Zira bir nükleer savaşın eşiğine kadar gelinmiş olması ve dünyanın dayandığı ince dengenin ne kadar kolaylıkla kopabileceğinin görülmüş olması, iki “süper gücün” arasındaki sertlik münasebetlerinin tehlikesini ortaya koymuş ve bu münasebetlerde bir yumuşamanın ne kadar gerekli olduğunu göstermiştir. Bu sebeple, bu krizden sonra Doğu ve Batı blokları arasında bir yumuşama sağlama istikametinde yavaş yavaş bir takım adımlar atılmaya başlanmıştır (Armaoğlu, 2010: 724).

Küba Buhranı sol görüşlü gerilla lideri Fidel Castro'nun Ocak 1959 yılında Kübalı diktatör Batista'yı iktidardan devirmesiyle başlamıştır. Paralel olarak yine aynı tarihte ABD, SSCB'nin bir yıl önce Doğu Almanya'ya yerleştiği R5 orta menzilli nükleer füzelerine karşılık İngiltere'ye Thor, İtalya ve Türkiye'ye de Jüpiter nükleer füzelerini konuşlandırmıştır. 1950'li yıllarda baş gösteren Sovyet-Çin

¹ Defense Intelligence Agency, *Defense Intelligence Digest: Special Historical Edition* (29 September 2011) Chapter: The Cuban Missile crisis, October 1962, page 1. Küba topraklarında konuşlandırılmış olan IL-28/Beagle, SS-4/Sandal ve SS-5/Skean kodlu nükleer füzelerin yaklaşık deniz mili (nautical miles NM) menzilleridir. Kırmızı daireler deniz mili olarak verilmiştir (1 NM ~ 1,852 km) Buna göre SS-4 füzelerinin taktik menzili yaklaşık 1020 NM (~ 1900 km)dir. SS-5 nükleer füzelerinin menzili ise takriben 2200 NM (~ 4000 km)dir.

anlaşmazlığı ve 1958 yılındaki “Berlin Buhranı”ndaki başarısızlığı nedeniyle Moskova, Soğuk Savaş'taki pozisyonunu güçlendirmek adına Küba'ya yakınlaşmış ve Mayıs 1960 yılında diplomatik ilişkilere geçmiştir. Havana'daki yeni lider Castro ülkedeki bütün kumarhane ve genelevleri kapatmış, büyük Amerikan şirketlerinin cirit attığı Küba'nın ekonomisini millileştirmiştir. Kendi arka bahçesinde komünist bir rejim istemeyen Washington, Küba'ya ekonomik ambargo uygulayarak örtülü operasyonlarla Castro ve rejimini devirmeye çalışsa da başarılı olamamıştır² (Jones, 2008 ve De Quesada, 2009). 1960 yılındaki U-2 buhranı ile kötüleşen Washington Moskova münasebetleri ışığında, Moskova ve Havana arasındaki ikili ilişkiler ekonomik alandan askeri alanda da gelişme gösterdi. Temmuz 1962 tarihinden itibaren SSCB Küba'ya gizlice çok sayıda asker ve teçhizatın yanı sıra 64 orta menzilli nükleer füze intikal ettirmeye başladı (Operasyon Anadyr). Yine U-2 casus uçakları sayesinde ABD bu durumdan haberdar oldu, Başkan Kennedy Küba'nın denizden abluka altına alınmasına karar verdi ve 22 Ekim 1962 tarihinde abluka uygulanmaya başladı. Resmi tanımlamasına “Karantina” adı verilen bu abluka esnasında iki süper güç krizin belirli safhalarında nükleer bir savaşın eşiğine gelseler de yapılan gizli ve diplomatik müzakereler sonucunda Kruşçev ve Kennedy'nin 28 Ekim 1962 tarihli iyi niyet içeren mektupları sayesinde ABD'nin Küba'ya uygulanan ablukeyi kaldırmasıyla bunalım atlatılmıştır. Yapılan anlaşmaya göre, SSCB nükleer füzeleri Küba'dan geri çekmiş, bunun karşılığında da ABD Türkiye'deki nükleer füzelerini gecikmeli olarak sökmüştür.

Sonuçlarına bakılacak olursa, Küba Buhranı soğuk savaşın doruk noktasına vardığı bir dönemde iki süper güç arasında “yumuşama” ve “müzakereler” havası yaratmıştır. Kriz aynı zamanda nükleer silahların yayılmasını önleme amaçlı ikili müzakerelerin yolunu açmıştır ve herhangi bölgesel bir çatışmada geleneksel (konvansiyonel) silahların önemini artırmıştır. Olası bir bunalım sırasında ABD ve SSCB arasında doğrudan bir iletişim hattının kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Washington ve Moskova arasında anında haberleşmeyi sağlayacak “kırmızı hat” (hotline) kurulmuştur. Kriz sonrası Kruşçev maceralıkla suçlanmış ve iktidardan uzaklaştırılmıştır. Küba'daki füze bunalımı, o dönemin iki kutuplu dünyasında, blokları oluşturan ülkeler arasındaki ilişkileri de derinden etkilemiştir. Batı Blokunda Türkiye'de dahil olmak üzere diğer Avrupalı NATO ülkeleri böylesine hayati bir bunalımda kendi görüşlerinin Washington tarafından alınmayacağını ve ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda tek başına hareket edeceğini anlamışlardır. Fransa iki süper devlet arasında denge kuracak bir “Batı Avrupa Koalisyonu” girişimine ön ayak olmuş, ABD ile ilişkilerini gevşetme yönünde önemli adımlar atarak kendi nükleer programını başlatmıştır. Doğu Bloku içinde Çin-Sovyet anlaşmazlığı açığa çıkmış, her iki taraf birbirine karşı eleştiri oklarını yöneltmişlerdir.

4. Çin-SSCB İhtilafı

Dünyanın en önemli iki komünist ülkesi olan Çin Halk Cumhuriyeti ile Sovyet Birliği arasında yaşanan, diplomatik düzeyde de kendini gösteren ve komünizmi tanımlama ve ideolojik liderlik konusunda ortaya çıkan bir ayrılıktır. Bu anlaşmazlık 1950'li yılların sonunda başlamış, 1969 yılında da zirveye ulaşmış ve farklı safhalarda 1980'lerin sonuna kadar devam etmiştir. Sorunun kaynağı, iki sosyalist/komünist ülkenin değişik toplumsal zihniyetinden, tarih bilincinden, kültürel geçmişinden, iktisadi farklılıklarından ve dış politikadaki çıkar çatışmalarından oluşmuştur. Nikita Çruşçev ile Mao Zedong arasında geçen ve dünya komünizminin liderliği konusunda başlayan mücadele, bütüncül “küresel komünizmin” bölünmesine yol açmıştır. Somut olarak Çin'de iktidarı eline geçiren lider Mao Zedong, yaklaşık 500 milyon köylüyü kapsayan bir toprak reformu gerçekleştirmeyi düşünmüş, bu reformla sosyalizmin tam manasıyla olgunlaşacağını ve bundan dolayı da artık sosyalist dünyanın liderinin SSCB değil Çin Halk Cumhuriyeti olması gerektiğini iddia etmiştir. Diğer taraftan Kruşçev, ülkesinin ileri derecede sanayileşmiş olduğunu ve sosyalizmin basamaklarını çoktan tamamladığını savunmaktaydı. Gerçekten de feodal yapıdan komünizme geçmek zorunda kalan Çin'de neredeyse yok denebilecek bir

² Küba'da mafya ile United Fruit Company, ITT, Shell ve benzeri çokuluslu ve Amerikan şirketlerinin karlı iş birlikteliği Castro tarafından engellenince, zamanın ABD devlet başkan yardımcısı Richard Nixon başta olmak üzere bazı üst düzey politikacılar CIA üzerinden Castro ve ekibini saf dışı bırakmaya çalıştılar. Castro'ya karşı suikastlar düzenlediler, muhaliflerini organize ederek ve destekleyerek Küba'yı ele geçirmeye çalıştılar. Bu yasadışı faaliyetlerin doruk noktasını Nisan 1961 yılında Amerikan askerlerinin de fiilen desteklediği Castro karşıtı kuvvetlerin “Domuzlar Körfezi”nde askeri çıkarma yaparak Küba'yı işgal etme operasyonu oluşturmaktadır.

proletarya sınıfı vardı. Sovyetler için işçi sınıfı ne ise Mao için köylü sınıfı aynı öneme sahipti (Smith, 2008). Sovyetlerin en az kırk yıl harcadığı sanayileşme sürecini Mao'ya göre Çin çok kısa sürede almalıydı. İç istikrarını daha yeni tamamlayan ülke, uluslararası sahnede tanınması ve yerini alabilmesi ve sanayileşebilmesi için yine de SSCB'nin teknolojik desteğine ihtiyacı vardı. Bu yüzden her ne kadar karşılıklı bir güvensizlik olsa da uluslararası kamuoyuna Moskova ile bir birliktelik içinde olduğu görüntüsünü vermeye çalıştı. Ancak uluslararası arenada Çin, SSCB'nin Batılı kapitalist ülkelere karşı yumuşak ve tavizkar bir tutum içinde olduğunu söylemekten de çekinmiyor ve Moskova'nın Marksist-Leninist çizgiden çıktığını savunuyordu. 1957 yılından 1961 yılına kadar olan dönem iki ülke arasındaki açık çatışmanın oluşma dönemi olarak adlandırılabilir (Armaoğlu, 2010: 657ff). Doğu Bloku ülkelerin Komünist Parti kongrelerinde Çinli ve Sovyet siyasetçiler arasındaki ideolojik çatışmalar ve komünizmin yorumu üzerine yapılan rekabet ve liderlik tartışmalarının dozağı oldukça yükselmişti. 1960 yılında Kruşçev somut bir adım attı ve Çin'de bulunan binlerce uzmanını geri çekti. Bu tavır, bozulan ittifakın en somut örneğiydi ve sonucunda ikili ticaret hacmi de çöktü. Her iki tarafın hükümetleri karşı tarafı açıkça eleştirmeyi sürdürüyordu. 1962 yılında gerginlik daha da arttı. Çin ve Hindistan arasındaki yeniden alevlenen sınır sorununda Moskova Pekin'in saldırgan tutumunu sert bir dille eleştirdi. Kruşçev'in amacı Hindistan gibi önemli bir tarafsız ülkenin batı bloğuna kaymasını önlemektir. Tansiyonu yükselten diğer konu ise SSCB'nin Hindistan'a silah satmasıydı. Pekin ise Moskova'nın Küba buhranında izlediği siyaseti bir zafiyet ve batıya verilmiş bir taviz olarak eleştirdi. Burada yine küresel komünizmin liderliği ve emperyalistlere karşı tutum konusundaki görüş ayrılıkları göze çarpmaktaydı (Ellison, 1982). İki ülkenin hasmâne tutumunun doruk noktasını 1969 yılında Ussuri Nehrindeki sınır çatışması oluşturmuştur (Urbansky, NZZ: 2013). Çatışma her ne kadar sınırlı kalsa da ilk defa nükleer silaha sahip olan iki komünist³ ülkenin askerleri karşılıklı çatışmışlardır. Birkaç yıl daha süren bu uyuşmazlık Çin'in ABD'ye yaklaşma stratejisiyle yumuşamaya başladı. 1971 yılında Çin'e BM Güvenlik Konseyinde veto hakkı olan daimi üye statüsü verildi ve bir yıl sonra ABD devlet başkanı Nixon Pekin'i ziyaret etti.

Bu hamleye Moskova çifte strateji ile karşılık verdi. Bir taraftan ABD'nin Çin ile daha fazla yaklaşmasını engellemeye çalıştı, diğer taraftan da Pekin'e karşı siyasetini yumuşatma sinyallerini verdi. Çin ise müzakerelere başlamadan önce ortak sınırlardaki asker sayısının azaltılmasını istedi, ama Moskova bu isteği cevapsız bıraktı. Her ne kadar statükocu liderler olan Mao Zedong 1976 yılında ve Brejnev de 1982 yılında hayata veda etseler de iki ülke arasındaki sular durulmadı. Mao'nun halefi Deng Xiaoping, fazla ideolojik düşünmeyen ve pragmatik bir kişiliğe sahip olmasına rağmen seksenli yıllarda Moskova ile ilişkilerin düzelmesi için üç engelin olduğuna işaret ediyordu: Birincisi, Sovyetlerin Afganistan'daki askeri varlığı, ikincisi Hindistan'daki Sovyet müdahalesi⁴ ve sonuncu olarak da Sovyet-Çin sınırındaki askeri mevcudiyetin aşağıya çekilmesi talepleridir. 1982 yılından itibaren ikili ilişkilerde ölçülü bir normalleşme gözlemlenmiştir, ancak Tayvan Sorunu yüzünden ABD iki ülkenin daha fazla yaklaşmasına sıcak bakmamaktaydı. Gözle görülür bir yumuşama 1985 yılından sonra iktidara gelen Gorbaçov'un yukarıda belirtilen üç konuda taviz vermeye yaklaşmasıyla gözlemlenmiştir. İlerideki yıllarda Moskova ve Pekin sınır sorunlarını çözmeye yönelik müzakereler yapmaya başlamışlardır. 1989 yılından sonra Gorbaçov'un resmi Pekin ziyaretiyle ilişkiler normalleşmeye başlamıştır. Her ne kadar iç politikada Gorbaçov'a karşı yoğun eleştiriler yöneltirse de Çin rejimi pragmatik ve ideolojiden arındırılmış bir dış politika rotasını devam ettirdi. 1989 yılında vuku bulan "*Tiananmen Meydanı Olaylarında*"⁵ Çin Komünist Partisi protestoculara karşı çok sert tepki göstermiş siyasi açılım ve demokratikleşmeye karşı olduğunu göstermiştir (Vogel, 2004; Fewsmith, 2008 ve Zhao, 2001).

³ SSCB 1949 yılında, Çin Halk Cumhuriyeti ise 1964 yılında ilk atom bombasını yapmıştır.

⁴ Kızıl Kmerleri bertaraf etmek için Moskova yanlısı Vietnam Halk Cumhuriyeti, Çin yanlısı Kamboçya'yı işgal etmişti.

⁵ Meşhur 1989 Tiananmen Meydanı Olayları *Tiananmen Katliamı* olarak da tarihe geçmiştir. Çin'de ise 4 Haziran Vakası ya da aynı anlama gelecek şekilde "Altı - Dört" olarak anılmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nde 15 Nisan ve 4 Haziran 1989 tarihleri arasında meydana gelen ve ağırlıklı olarak aydınların, öğrencilerin ve işçilerin önderliğinde gerçekleşen gösterileri ve ardından yaşananları ifade etmektedir. Gösterilerin odak noktası başkent Pekin'de Tiananmen (Ulu Barış) Meydanı idi. Bunun yanı sıra nisbeten daha yumuşak gösterilerin gerçekleştiği Şangay gibi, Çin'in diğer şehirlerinde de kitlesel protestolar yaşandı. Özellikle Pekin'deki protestolar komünist rejim tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı ve pek çok sivil yaşamını yitirdi. Ölü sayısı

Resim 3: ABD başkanı Nixon'ın Çin Komünist lideri Mao Zedong ile buluşması (29.02.1972)

Kaynak: <http://media.nara.gov/media/images/30/4/30-0370a.gif>

Bu katliamlardan sonra uluslararası arenada yalnızlaşan Pekin, Rusya ile ilişkileri iyi tutmaya çaba göstermiş ve bu dönemde Moskova, Çin'in tek ticari ve silah temin eden ortağı olarak kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber Orta Asya'daki yeni komşularıyla da iyi ilişkiler kurmaya gayret göstermiştir. Modernleşmesini tamamlayabilmek için Pekin'deki komünist rejim, barışçıl bir çevreye ve komşuluk ilişkilerine ihtiyacı olduğunu iyi bilmektedir.

Her ne kadar 1960'lı yıllarda “*Küresel Komünizm*”in liderliği konusunda Çin-SSCB fikir ayrılığı yaşansa da, bu dönemde Küba Bunalımı'nın ardından her iki blok da hem silahlanma çabalarını sürdürmüş, hem de çatışmacı tavırlarını yumuşatma eğilimine girmişlerdir.

5.Bloklarda Silahlanmaya Rağmen Yumuşama Dönemi (1963-1969)

İki kutuplu dünyayı bir nükleer savaşın eşiğine getiren Küba Bunalımı'nın barışçıl yollarla çözüme kavuşmasıyla gerek ABD, gerekse de SSCB yumuşama siyasetine doğru ilerleyen bir dış politika izlemeye başladılar. İlk olarak herhangi bir kriz anında doğrudan iletişimi sağlamak için girişimlerde bulunuldu ve yukarıda da belirtildiği gibi 20 Haziran 1963 yılında Washington ve Moskova arasında bir “kırmızı telefon” hattı kuruldu. Yine aynı bunalımdan iki süper gücün çıkardığı başka bir ders ise silahlanmayı kontrol altına almak için adımlar atmak oldu. Bununla beraber nükleer silah denemelerine kısıtlama getirme çabaları da meyvesini vermeye başladı. Buna ilk somut örnek ise 5 Ağustos 1963 yılında ABD, İngiltere ve SSCB arasında imzalanan ve yeraltı denemeleri hariç, karada, havada ve denizde yapılan nükleer denemelerin durdurulmasını öngören bir anlaşma olmuştur. İlişkilerdeki “Yumuşama” kavramı her iki süper güç tarafından değişik şekilde algılanmaktaydı. SSCB'nin bu kavrama yüklediği mana, kendi hâkimiyet bölgesinin güvence altına alınması ve dünyada ABD ile eşit bir süper güç olarak tanınmak istemesiydi. Washington ise “yumuşama” dönemini Doğu-Batı Sorunu'nu ortadan kaldırmaya yönelik dinamik bir süreç olarak görmekteydi. Yine de bu dönemde her iki blok da silahlanma yarışına devam etti. SSCB 1960'lı yılların sonuna doğru kıtalararası nükleer füzeler konusunda ABD ile aynı seviyeye geldiğinde, her iki ülkede, ortaya çıkan “*dehşet dengesinin*” daha fazla silahlanmayı mantıksız hale getirdiği düşüncesi hâsıl olmuştur.

ABD devlet başkanı Kennedy'nin 10 Haziran 1963 yılında yapmış olduğu “*barış konuşmasında*” hükümetinin Doğu-Batı İlişkilerinin düzelmesini istediğini ve sorunları çözmeyi “imkansız olmadığını” belirtmiştir. Kennedy'nin amacı mevcut sorunların “*medenî*” bir şekilde çözmektir. Burada aranması gereken “*Yoketme stratejisinden*” çok “*Barış stratejisi*” olduğunu vurgulamıştır. Ama bu barışçıl konuşmasına rağmen ABD başkanı, seleflerinin “*komünizme karşı önleyici strateji*”sinde sadık kalmış, klasik/konvansiyonel silahlarda yoğun bir artırıma gitmiştir. Kennedy'nin öldürülmesinden sonra

Çin resmi kaynaklarına göre 200 – 300 arası olarak belirtilirken, Çinli öğrenci örgütlerine ve Çin Kızılhaç'ına göre öldürülenlerin sayısı 2000 – 3000 arası olarak nakledilmektedir.

başkan olan Lyndon B. Johnson onun siyasetini devam ettirmiştir. 1967 yılında ABD diğer NATO üyesi ülkelerle beraber yürürlükte olan “yoğun misilleme” (massive retaliation) doktrininden vazgeçerek “esnek karşılık verme” (flexible response) doktrinini benimsemiştir.

SSCB'nin bu dönemdeki stratejisine bakılacak olursa; Çin ile yaşanan ideolojik sorun, Ussuri Nehrindeki sınır çatışması ile tehlikeli boyutlara ulaşmış, bu durum Moskova'yı Batı ile ilişkilerini normalleşme düzeyine getirme aşamasına götürmüştür. Kruşçev liderliğindeki komünist rejim, SSCB'nin sadece geçerli olan statükonun korunduğu sürece ABD ile barışçıl bir ortamda hayatta kalabileceği düşüncesindeydi. Ayrıca Sovyet liderlere göre iç politikada yapılan ve başarısız olan reformlardan sonra dış politikada başarılı olunmak zorundaydı. Kennedy'nin ölümünden yaklaşık bir yıl sonra (Ekim 1964) Kruşçev, Komünist Parti Merkez Komitesi tarafından görevinden alındı. Halefi olan Leonid Brejnev, Kruşçev'in Batı'ya olan ılımlı siyasetini devam ettirdi, çünkü iç politikada ve ekonomide reformlara odaklanmak durumundaydı. 1966 yılında Moskova nükleer silahların yayılmasını önlemek için bir anlaşma yapılabileceğinin sinyalini verdi. Konu Mayıs 1968 yılında Reykjavik NATO-toplantısında tartışılarak, Varşova Paketi ülkeleri ile silahlanmayı kontrol altına almak için somut ve pratik adımların atılmasını kararlaştırdı. 1 Temmuz 1968 yılında ABD, İngiltere ve SSCB'nin tarafından Nükleer silahların yayılmasını önlemek için bir anlaşma imzalandı. Yumuşama politikası silahlanmayı kontrol etmeye yönelik anlaşmalarla ve bloklar arası ekonomik ve kültürel değişim programlarıyla desteklenmeye çalışıldı. Geçerli olan statüko her iki taraf bakımından kabul edilir durum olarak algılandı, ancak siyasi, ekonomik ve ideolojik karşıtlık ve rekabet devam etti. Bu dönemde Doğu blokunda SSCB-Çin gerginliği yaşanırken Batı bloğunda da Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından çıkmış ve bu örgüt ile olan ilişkilerini gevşetmiştir. Diğer ve belki de daha önemli olan bir gelişme ise 1964 yılından itibaren Batının gündemine oturan Kıbrıs sorunuyla ortaya çıkan Türk-Yunan anlaşmazlığıdır. Bu gerginliğe paralel olarak Ortadoğu'da bunalım ve krizler, hatta savaşlar da (1967 Arap-İsrail Savaşı) artmaya başlamıştır. Türkiye'nin stratejik önemi Batı tarafından tam kavranamamış ve bu durum Türk-Amerikan ilişkilerine de olumsuz yönde yansımıştır (Johnson mektubu). Bu durum Ankara'da Washington'a karşı Küba bunalımında oluşmuş olan güvensizliği artırmış ve 60'lı yılların ortasından sonra SSCB ile ikili ilişkilerini geliştirmesine yol açmıştır. Türk dış politikası Soğuk Savaş döneminde belki de ilk defa göreceli olarak çok kutuplu diye tabir edebileceğimiz bir dış politikayı uygulamaya sokmaya çalışmıştır. (Oran, 2001: 653-853).

6. Vietnam Savaşı

Göreceli olarak ılımlı geçen bu dönemde temsilci/vekalet savaşları da vuku bulmuştur. Bunlardan en önemlisi Vietnam Savaşı ya da “İkinci Çinhindi Savaşı”dır. Bu savaş bir tarafta Kuzey Vietnam, Çin ve SSCB ile diğer tarafta da Güney Vietnam ve ABD arasında cereyan etmiştir. Soğuk Savaş döneminde Kore Savaşı'ndan sonra meydana gelen ikinci sıcak çatışmadır ve Vietnam bunalımı 2. Dünya Savaşı'nın sonunda ortaya çıkmıştır. Savaş esnasında Çinhindi'ni (Vietnam, Laos ve Kamboçya) elinde bulunan Japonya, bu toprakları terk ederken buradaki Batı karşıtı ve anti-empyralist milliyetçi güçleri desteklemiş ve silahlandırmıştır. Komünist lider Ho Chi Min tarafından 2 Eylül 1945 yılında kurulan “Demokrat Vietnam Cumhuriyeti” sömürge devleti Fransa tarafından kabul edilmemiş ve Kasım 1946'da savaş başlamıştır. 1954 yılında yenilen Fransa, aynı yıl yapılan Çinhindi konferansına razı olmuş ve Vietnam, 17. Paraleller sınır olmak kaydıyla komünist Kuzey ile batı yanlısı olan Güney bölgeye ayrılmıştır. ABD kuzeydeki komünist Vietminh rejimine karşı güneyi korumak için destek ve yardımlarını sürdürmüştür. ABD devlet başkanı Truman'ın “Domino teorisi” uyarınca güney Vietnam'ın da komünistlerin kontrolü altına düşmesi ve milletlerarası komünizmin Güney-Doğu Asya bölgesinde stratejik bir üstünlük sağlayacağı endişesi, Amerika'yı bu bölgede teyakkuz haline sokmuştur. Bu yüzden 1954 yılında Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı anlamına gelen South East Asia Treaty Organization SEATO isimli savunma topluluğunu hayata geçirmiştir. ABD bu hareketlerinde haksız da sayılmazdı. Nitekim Vietminh'in lideri Ho Chi Minh 1954 Cenevre anlaşmaları ile yetinmeyerek, gerilla sızmaları ile Güney Vietnam'a da hakim olmak istiyordu. Bir iç savaşın içine çekilen Güney Vietnam'da batı yanlısı Vietnamlılar ile Kuzey Vietnam'ın desteklediği FNL (*Front National de Libération* –Milli Özgürlük Cephesi, FNL veya halk dilinde *Vietcong* olarak anılır) birbiriyle çatışmaya başladı. Washington, Güney Vietnam'a önce ekonomik ve mali yardımda bulundu, sonra askeri danışman gönderdi, 1965'ten itibaren Güney Vietnam'a bizzat asker sevk ederek, ülkeyi komünizme

karşı savunmaya başladı⁶. Ve nihayetinde pahalı ve başarısız olacağı, iç politikasında sivil huzursuzluğa ve uluslararası şaşkınlığa yol açacak ve 1973 yılı başlarına kadar sürecek uzun bir çatışma sürecini başlatmış oldu. Çünkü bu savaş önceki savaşların boyutlarını bir hayli aşacaktı. Asimetrik bir boyut kazanan bu savaşta teknik ve malzeme üstünlüğü kesinlikle ABD'nindi ve ülke en yeni silahlarını burada denemiş, Vietnam üzerine 15 milyon ton bomba yağdırmıştır. Bu rakam, ABD'nin 2. Dünya Savaşı'nda atmış olduğu bombaların iki mislinden fazlasına ve Kore Savaşı'nda attıklarının beş misline tekâmül etmektedir. Çatışmanın bazı safhalarında Amerika Vietnam'da yarım milyondan fazla askeri bulundurmaktaydı. Buna rağmen, Çok çetin ve acımasız geçen Vietnam Savaşı⁷ (Tucker, 2011). Amerika için tam bir başarısızlıkla neticelenmiştir. Washington Vietnam'ın tümünü komünistlerin eline teslim etmek zorunda kalmıştır. 1972 yılı Şubatından itibaren Çin-Amerika münasebetleri düzeltilmiş ve bilhassa 1969'dan itibaren de Çin-Sovyet münasebetleri silahlı sınır çatışmalarına kadar varmış, bundan yararlanan ABD daha fazla “rezil” olmadan Vietnam'dan çekilmiştir (Engelmann, 1997). “*Vietnam Buhranı*” diye adlandırılabilir bu savaş esnasında SSCB Ağustos 1968 yılında Çekoslovakya'yı işgal etmiş ve kaba kuvvet politikasına dayanan “*Brejnev Doktrini*”ni ortaya atmıştır. Yine bu savaş sürecinde 1967 Arap-İsrail savaşı patlak vermiştir.

ABD, Vietnam savaşı sırasında Batı Bloku içinde tam bir yalnızlık içine düşmüştür ve müttefiklerinden fazla destek görmemiştir. Ülkenin bu hezimetini Batı'nın genel prestiji için de bir yara olmuştur, çünkü ABD Batı'nın sembolü lider bir ülkesiydi (Lebovic, 2010). Diğer bir sorun Amerika'nın yüzbinlerce askerini kendi topraklarından 19.000 km uzak dünyanın bir köşesinde savaşa sokması, Batı'nın Avrupa'daki savunma gücünü azaltmış, Varşova Paktı'na karşı zayıf duruma düşürmüştü. SSCB, Çin ile sürtüşmesinden ve Avrupa'da da sosyalist ülkelerin iç gelişmelerinin tesirinden dolayı Avrupa'daki bu durumu kendi lehine kullanamamıştır. Son olarak da ABD'nin NATO müttefiklerine danışmadan kararlarını hep kendisinin vermesi, örgütte hoşnutsuzluğa ve güvensizliğe neden olmuştur. Savaş kayıplarına gelince: Komünist Vietnam istatistiklerine göre 3,8 milyon Vietnamlının öldüğünü iddia etmektedir. Başka kaynaklar da ise 2 milyon Vietnamlının öldüğü ve 4 milyonun yaralandığı yönündedir. Amerika tarafında ise bölgede 58.135 ABD askeri öldü, yaklaşık 304.704 yaralandı ve 33.000 asker kötürüm olarak eve döndü. Savaş sonrası Vietnam'dan ülkelerine dönen Amerikan askerlerinin önemli bir kısmı da intihar ederek yaşamlarına son verdiler. Washington'un Vietnam için yapmış olduğu askeri harcamaları 168 milyar ABD-Doları buldu, toplam harcamaları ise yaklaşık 2 trilyon ABD-Dolarına yaklaştı. (Young, 2002: 147-148). Vietnam Savaşı televizyon sayesinde Amerikalıların oturma odalarına taşınmış, savaşta ölen, yaralanan, acı çeken asker görüntüleri, savaş sırasında mağdur olan sivil halkın durumu, insanları savaştan soğutmuş, bir sendroma dönüştürmüş ve Amerikan kamuoyunun bu savaşa olan desteği gittikçe azalmıştır (Foley, 2003 ve Small, 1992).

Vietnam Savaşı'nın başlangıcında Çin-Sovyet ilişkilerinin düzelmesini sağlayacağı varsayılırken farklı algılamalar ikili ilişkilerin daha da bozulmasına sebep olmuştur. Sovyet, Çin sorununun derinleşmesi, çok kutupluluğu güçlendirerek yumuşama sürecinin hızlanmasına sebep olmuştur.

7. Bloklar arası Müzakereler dönemi veya “Husumetli İşbirliği” (1969-1979)

Bloklar arası gerçek bir “Yumuşama Dönemi” veya “Yumuşama Politikası” ortamı 1970'li yılların başında olgunlaşmaya başladı. Aşağıdaki faktörler bu oluşuma zemin hazırlamıştır:

⁶ ABD 1965 yılında Kuzey Vietnam devriye botlarının Tonkin Körfezi'nde seyir halinde olan bir Amerikan savaş gemisine ateş açmış olmalarını gerekçe göstererek Kuzey Vietnam'ı bombalamaya başladı. Bu saldırı hikâyesi sadece Kuzey'i bombalamak gibi bir avantaj sağlamakla kalmadı, ABD Kongresi'nin, Başkan'a yeni yetkiler veren meşhur “Tonkin Körfezi Kararnâmesi”ni onaylamasını da sağladı. Kararnâmeye göre, Amerikan başkanı “saldırganları püskürtecek ve yayılmasını engelleyecek her türlü yetkiyle” donatılmış bulunuyordu. Amerika'nın Vietnam Savaşındaki komploları bundan ibaret değildi. Kasım 1963'te Güney Vietnam devlet başkanı Diem askeri bir darbe sırasında öldürüldü. Bu cinayetin Amerikan istihbarat örgütü CIA tarafından işlendiği sonradan kanıtlandı.

⁷ Vietnam Savaşı'nda her iki tarafın da birbirine acımadığı çok zalimce bir savaş olarak dünya kamuoyunda akıllara kazınmıştır. Komünist Vietkonglar, akla gelebilecek her türlü işkenceyi yakaladıkları Amerikan askerlerine yapmaktan geri kalmamıştır. Amerikan askerleri de ele geçirdikleri Vietkongları diri diri helikopterle alçaktan atmışlardır. Toplu halde yapılan işkenceler, insanları canlı canlı yakmalar, biyolojik saldırılar, napalm bombaları, köy baskınları, toplu cinayetler ve yağmalar bu savaşta olağan hale gelmiştir.

1. Süper güçlerin nükleer silahlarda ulaştıkları güç dengesi,
2. Varşova Paktı içindeki sorunlar,
3. ABD'nin Vietnam fiyaskosu,
4. SSCB'nin Avrupa'daki sanayi ülkeleri ile ekonomik işbirliğine yanaşma isteği,
5. SSCB'nin Çin ile olan sorunları,
6. Çin'in ABD ile ilişkilerini düzeltmesi,
7. Batı Almanya'nın yumuşama politikasına katılması.

1960'lı yılların sonundaki bloklara arası sorunlardan biri de stratejik nükleer silahlarda bir silahlanma yarışına girilmiş olmasıydı. NATO Aralık 1967 toplantısında "karşılıklı tamamlayıcı güvenlik ve yumuşama politikası" adında bir "çifte strateji" izleme kararı aldı. Bu strateji uyarınca karşılıklı kuvvet indirimi teklifi yapıldı. Diğer taraftan Varşova Paktı'nda çıkar çatışmaları kendini göstermeye başladı. 1968 yılında Çekoslovakya'da "Prag Baharı" adlı bir reform hareketi ortaya çıktı. Kötü giden ekonomide ıslahatlar yapmak adına Çekoslovak Komünist Partisi demokratikleşmeyi de öngörüyordu. SSCB bu istekleri reddetti 20 Ağustos 1968 yılında şiddet kullanarak kanlı şekilde bu reformları bastırdı. Batı bu durumu her ne kadar eleştirse de Moskova bu eylemi kendi hâkimiyeti içerisinde yaptığı için bilhassa ABD'nin tepkisi sınırlı kaldı. Washington için daha önemli olan, Moskova'nın silahlanmayı sınırlandırma müzakerelerine devam etmesi idi. Zaten Vietnam hezimetini ile hem prestij, hem de büyük bir maddi zarara uğrayan ABD'nin liderleri iç politikada da sıkıntılı bir süreçten geçmekteydiler. Fakirlikle savaş, sosyal güvence gibi reformlar başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Kasım 1968 yılında başa geçen Richard Nixon ve sonraki dışişleri bakanı Henry Kissinger, ABD'nin dış politikasında yeni bir rotaya ihtiyacı olduğu kanısına vararak SSCB ile müzakereleri yoğunlaştırma kararı aldılar. Bu nedenle Washington'daki Sovyet Büyükelçisi Anatoli Dobrynin üzerinden Moskova ile bilgi alışverişinde ve müzakerelerde bulunarak süper güçler arasında oluşabilecek herhangi bir yanlış algılamayı bertaraf etme amacı güdülmekteydi. SSCB de Çin ile olan husumetinden dolayı Batı bloku ile yakınlaşmayı isteyen Moskova için de bu iyi bir fırsattı. Batı Almanya ile ilişkilerini geliştiren SSCB'nin amacı, Avrupa'da bir güvenlik konferansı düzenlemek ve batılı sanayi ülkeleriyle özellikle ekonomik alanda işbirliğini geliştirmektir. Verimsiz üretim ve genel iktisadi anlamda geri kalmışlıktan kurtulmak için Batıya ihtiyaç vardı. Bu durumdan faydalanmak isteyen Batı Almanya kendi geliştirdiği "*Ostpolitik*" (Doğu politikası) sayesinde SSCB ile ilişkileri geliştirdi ve yapılan müzakereler, karşılıklı şiddetten vazgeçmeyi ve Avrupa'daki bütün ülkelerin sınırlarına saygı duyulmasını da içeren 12 Ağustos 1970 tarihli Moskova Anlaşmasını imzalamıştır. Bu sebeplerden dolayı Soğuk Savaş'ın koordinatları değişmiş yeni bir süreç başlamıştır. SALT gibi silahsızlanma anlaşmalarının yanı sıra 35 Avrupa ülkesi ile ABD ve Kanada'nın da katılımıyla 1975 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı düzenlenmiştir⁸. Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra 1970'lı yılların ortasından itibaren ABD'de bloklar arası yumuşama süreci gittikçe olumsuz değerlendirilmeye başladı. Vietnam sonrası özgüveni zedelenen Amerikan kamuoyunu SSCB'nin eşdeğer bir süper güç olarak kabul edilmesi açıkça rahatsız etmekteydi. Mart 1976 seçim kampanyasında cumhuriyetçiler "*yumuşama*" politikasından vazgeçmişler, yerine "*Güç odaklı Barış*" sloganıyla kendi aralarından Gerald Ford'u başkan seçtirmişlerdir. Yine 1976 Haziranında NATO savunma bakanları Varşova Paktı'nın konvansiyonel silahlardaki sayıca üstünlüğüne karşı kendi konvansiyonel silahlarını artırma kararı almışlardır. Ve yine nükleer silahlarda da bir sayı artırımına gidilmesi kaçınılmaz oldu. Nitekim SSCB 1976 yılında yeni geliştirdiği SS-20 orta menzilli nükleer füzelerini Avrupa'ya yerleştirme kararı aldı. Bu durum Varşova Paktı'nın stratejik üstünlüğü anlamına

⁸ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nda (AGİK) tartışılan konular "sepet" adı verilen üç bölümden meydana gelmiştir. Birinci sepette güvenlik, ikinci sepette ekonomik işbirliği, üçüncü sepette ise insan haklarına yönelik konular ele alınmış, tartışılmıştır. Bu konferansın uzun soluklu ve tesirli olması için 1975 yılında bu konferansa katılan 35 devlet, düzenli olarak bir araya gelme kararı almışlardır. Bu karardan sonra ilk toplantı Ekim 1977-Mart 1978 arası Belgrad'da düzenlenmiştir. Bunu müteakiben ikinci konferans Kasım 1980 Madrid şehrinde zor şartlar altında toplanmıştır. Çünkü bu tarihlerde SSCB Afganistan'a müdahalesinden dolayı, "*Helsinki Nihai Senedinde*" geçen şartlara uymayışi sebebiyle, konferansın toplanmasını istememişti. Buna rağmen AGİK toplanmış ve Soğuk Savaş konuları da dahil olmak üzere dünya meseleleri derinlemesine tartışılmıştır.

gelmekteydi. Her ne kadar Avrupa'da bloklar arasında belirli bir yumuşama gözlenirse de bağımsızlığını kazanmış kadim sömürge ülkelerinde Sovyetler ile Batı arasındaki rekabet ve çatışma alanları fazlasıyla mevcuttu. Artık Batı Sovyetler Birliği'ni tekrar bir tehlike olarak görmeye başladı. Ocak 1977 yılında Jimmy Carter yeni ABD Devlet başkanı olarak göreve geldiğinde müttefikleriyle Doğu Blokuna karşı alınacak önlemler konusu gündeme geldi. Nötron bombasının yapımı gibi yeni silahların geliştirilmesi kararı alındı. Batı Almanya'nın öncülüğünü çektiği batı Avrupalı ülkeler Sovyetlerin kısa ve orta menzilli nükleer füzelerdeki üstünlüğünü kırmak için ABD'nin bu kıtaya daha modern kısa ve orta menzilli füzeleri konuşlandırması gerektiğini savundular. Çünkü bu füzeler SALT II anlaşması kapsamı dışındaydı. 1979 Aralık ayında Atlantik Paktı üyeleri, tarihe "NATO-Çifte kararı" olarak geçen ve 1983'ten itibaren orta menzilli Amerikan nükleer füzelerin modernleştirilmesini içeren ve aynı zamanda da Sovyetlere bu füzelerin sınırlandırılması konusunda müzakere imkanı sunan bir karara imza attılar. Batı blokunda Avrupa kanadı bu inisiyatifin ele alınmasında etkin bir rol oynamışlardı.

8. Soğuk Savaş'ın Yeniden Tırmanması (1979-1985)

Yumuşama dönemi SSCB'nin Afganistan'ı fiilen işgali ile son bulmuş, Soğuk Savaş'ın yeni bir "saldırgan safhası" böylelikle başlamıştır. Batı Bloku işgale sert tepki göstermiş, savunma harcamalarının artırmış ve Afgan Mücahitlerine silah yardımı yapmaya başlamıştır. İki süper gücün ilişkileri işgal öncesinde bozulmaya yüz tutmuştu, nitekim başkan Jimmy Carter'ın yine Aralık 1979 tarihinde Amerikan Kongresi'ne sunduğu SALT II anlaşmasını onaylanmamıştır. Yumuşama dönemi bloklar arası sertleşmeye doğru yol almaya başlamıştır.

Bu sertleşme kültürel ve sportif konulara da yansımış, batı dünyası Moskova'da yapılacak olan 1980 Olimpiyatlarına katılmama kararı almıştır. Bu harekete tepki veren Sovyetler Birliği dört yıl sonra Los Angeles'da yapılan Olimpiyat oyunlara katılmamakla öçlerini almışlardır. Yine İran'da vuku bulan devrim ve akabindeki Irak ile çıkan savaş da gerek Ortadoğu'da dengelerin değişmesine sebep olmuş, özellikle Tahran'daki Amerikan büyükelçiliğinin İranlı devrimciler tarafından işgal edilmesi ile Soğuk Savaş'ta yeni bir cephe açılmıştır. 1980 yılında demokrat Jimmy Carter'ın yerine ABD devlet başkanı seçilen cumhuriyetçi Ronald Reagan Washington'un Moskova'ya karşı zaten sert olan tutumunu daha da sertleştirdi. Savunma bütçesini tekrar artırdı, yeni nesil kıtalararası füzeleri SSCB'ye karşı konuşlandırdı ve Afganlı Mücahitlere verilen desteği artırdı. Ayrıca Doğu Blokunda örtülü operasyonlara hız verdi (Polonya'daki "Solidarnosc" sendika hareketine verilen destek). Sertleşmeye rağmen Batı Almanya'nın tekrar aldığı inisiyatif kapsamında her iki blok da Orta menzilli nükleer füzelerin (Intermediate Nuclear Forces - INF) sınırlandırılması konusunda müzakerelere başladı. 1983 yılının sonuna kadar bir ilerleme kaydedilmeyince NATO yeni orta menzilli füzelerini Avrupa'ya yerleştirmeye başladı. Yine aynı yıl başkan Reagan uzayda füze savunma sistemini (Strategic Defense Initiative - SDI) geliştirmek için düğmeye bastı. Bu projeye düşman füzeler daha kalkış safhasında vurulacaktı (Chun, 2006). Washington'un bu hamlesi Moskova'yı iyice köşeye sıkıştırdı. Eğer SDI sistemi gerçekleşirse, Sovyetlerin askeri stratejisi çökecekti. Benzer bir projenin Moskova tarafından hayata geçirilmesi hem teknik, hem de ekonomik açıdan mümkün gözükmemekteydi. Batı blokunda yeniden silahlanma bu toplumlarda gerilime sebep oldu. Gerek ABD'de, gerekse de Batı Avrupa ülkelerinde nükleer silahlanmaya karşı toplumsal protestolar yapıldı, "Yeşiller" gibi silahlanma karşıtı olan yeni partiler kuruldu. Bu tarz barış hareketleri yavaş yavaş kamuoyunda etkili olmaya ve siyasetçileri etkilemeye başladılar.

9. Soğuk Savaş'ın Son Safhası (1985-1991)

Soğuk Savaş'ın bu son safhasında yine bir yumuşama dönemi kendini gösterdi. Burada özellikle SSCB yönetiminde meydana gelen değişiklikler önemli bir rol oynamıştır. 1970'li yılların sonuna doğru Sovyetlerde bir yönetim krizi baş göstermiştir. Devlet ve parti başkanı Leonid Brejnev geçirmiş olduğu bir felçten dolayı 1976 yılından beri devleti yönetecek durumda değildi ve Aralık 1982 yılında öldü. Halefi olan Andropov iki yıl sonra hayata gözlerini yumdu, bir yıl sonra, yani 1985 yılında da onun halefi Çernenko vefat etti. 11 Mart 1985 yılında Mihail Gorbaçov iktidara gelmiştir. Yeni lider köhne Sovyet sistemini yenilemek ve ülkesini tekrar rekabetçi bir ekonomiye kavuşturmak için bir dizi reformlar başlattı. Bu reformlar "Perestroyka" (yeniden yapılanma) ve "Glasnost" (şeffaflık) adı altında yürütüldü. İlimli bir politikacı olan Gorbaçov nükleer silahları sınırlandırma müzakerelerine katılma kararı aldı.

Silahlanma yarışı ve Afganistan savaşı Sovyetler Birliği'nin bütçesini alt üst etmiş ve ekonomisini çökme noktasına getirmişti. 1986 yılında Komünist Parti gününde “*Brejnev Doktrini*”ni sonlandıran Gorbaçov, konuşma ve basın özgürlüğü gibi hakları savundu, her sosyalist ülkenin “kendi yolunu” çizme özgürlüğünün olduğunu vurguladı. Moskova'nın bu yeni siyasetine doğu bloku ülkeler değişik tepki gösterdiler. Macaristan ve Polonya gibi ülkeler Gorbaçov'a destek verirken, Arnavutluk ve Doğu Almanya gibi ülkeler de Moskova'nın bu tutumunu eleştirdiler. Dış politikada Gorbaçov, 1986 yılında 2000 yılına kadar tüm atom silahlarının yok edilmesi teklifini yaptı. Dünya ve ABD kamuoyunda zor durumda kalan Reagan müzakerelere hazır olduğunu belirtti. Ekim 1986 yılında iki süper gücün liderleri Reykjavik'te masaya oturdular ve sonuç olarak Avrupa'da tüm orta menzilli nükleer füzelerin yok edilmesine ve stratejik silahların yüzde elli oranında indirilmesi konusunda prensip anlaşmasına vardılar ve bu konuyla ilgili INF-Anlaşması 8 Aralık 1987 yılında Washington'da imzalandı.

Bu olumlu adımlardan sonra Soğuk Savaş'ın diğer sorunları da gündeme alındı. Sovyetlerin Afganistan'dan, Küba ve Sovyet askerlerinin Angola'dan geri çekilmesi gibi hassas konularda mutabakat sağlandı. 9 Kasım 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması, Doğu Almanya'nın devlet olarak çökmesi ve Batı Almanya ile birleşmesi, Soğuk Savaş'ın da sonunu getirmiştir. Bloklar arasında oluşan karşılıklı güven ve işbirliği isteği devam etmiş, Sovyetler Birliği Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrası ABD ile BM Güvenlik Konseyinde işbirliğine gitmiştir.

Resim 4: Sovyet Lider Gorbaçov ve ABD Başkanı Reagan INF-Anlaşmasını İmzalarırken

Kaynak: http://www.reagan.utexas.edu/archives/photo_graphs/large/c44071-15a.jpg

8 Aralık 1991 yılında Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya SSCB'nin “*Birlik anlaşmasını*” iptal etmişler ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kurmuşlardır. Ve 26. Aralık 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği resmen dağıldı ve birliğe bağlı bazı ülkeler bağımsızlıklarını ilan ettiler. Birliği oluşturan ve şimdi bağımsız olan 15 devletten 12'si BDT'ye katılmışlardır.

10. Sonuç yerine: Soğuk Savaş'ı kim başlattı?

II. Dünya Savaşı sonrası özellikle Avrupa kıtası, batı ve doğu bloğu karşıtlığının simgesi olmuştur. Bunun yanı sıra Asya, Afrika ve Latin Amerika (Brands, 2012) gibi kıtalarda da ABD ve SSCB'nin başını çektikleri rekabet, krizler ve vekâlet savaşları devam etmiştir. 1950'li yıllarda yaşanan katı bloklaşma, 1960'lı yıllara gelindiğinde her iki bloğun bütünlüğünü de tartışma götürür hale getirmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti, Arnavutluk ve Romanya, SSCB'nin Doğu bloğu içindeki hegemonyasına karşı başkaldırmışlar; diğer taraftan NATO içinde de Fransa ABD'nin belirleyici güç olmasına sindirememiş, NATO'nun askeri kanadını terk etmiş, Batı Almanya'yı da yanına alarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu alternatif bir güç odağı yapmaya çalışmıştır. Bu gibi gelişmeler Soğuk Savaş döneminin sıkı iki kutuplu dünyasındaki “sıkılığı” göreceli olarak gevşetmiştir (Sönmezoğlu, 2005: 722). Aynı zamanda ABC silah teknolojilerinin hızlı gelişmeleriyle ortaya çıkan “*dehşet dengesi*”, nükleer anlaşmazlık korkuları ve daha ılımlı siyasetçilerin söz sahibi olması bloklar arasındaki “*yumuşama*” sürecini beraberinde getirmiştir. Yumuşama, Doğu ve Batı Bloğu gibi farklı ekonomik ve toplumsal sistemlere sahip ülkeler veya gruplar arasında, barış içinde bir arada yaşamayı öngören, antlaşmalar çerçevesinde uzun vadeli ve kapsamlı bir işbirliğine varacak, gerginliğin ve nükleer belirsizliğin

azaltılmasını öngören siyasi bir süreç olarak açıklanabilir. Yumuşama döneminde ülkeler arasında siyasal, ticari, kültürel ve teknolojik anlaşmaların sayılarında da göreceli olarak bir artış sağlanmış, bu durum devletlerarası bağımlılık sürecini tetiklemiştir. Bloklar arası ilişkileri doğrudan etkileyen ve “*vekâlet savaşlarına*” geniş imkanlar tanıyan kıta Afrika’dır. 1960’lı yılların ilk önemli konularından biri Avrupalı devletlerin sömürgesi olan bu kıtada birçok kara parçasının bağımsızlığını kazanması ve yeni devletler olarak uluslararası siyasette boy göstermeleridir. Aynı zamanda hammadde bakımından zengin olan bu ülkeler Doğu-Batı ideolojilerinin çatışmaya dönüştüğü alan olan Afrika kıtası, Soğuk Savaş’ın tırmanışta olduğu dönemlerde süper güçlerin “*vekalet savaşlarını*” yaptıkları önemli bir yer olmuştur.

Soğuk Savaş’ın bir küresel sistem sorunu olarak yorumu veya daha açık ifadeyle Doğu-Batı-ihtilafının ortaya çıkmasından kimin sorumlu ve suçlu olduğu konusunda çeşitli yorumlar mevcuttur ve Rus ve batılı tarihçiler arasında tartışılan bir konudur (Crapol, 1987 ve Pons, 2005). SSCB döneminde Soğuk Savaş üzerine neşredilen eserlerde merkezi baskıdan dolayı Sovyet tarihçileri nezdinde suçlu hep batı olagelmıştır. Bu teze bazen batılı tarihçiler de destek vermişlerdir. Örnek olarak “Tarih nedir?” adlı önemli eserin de yazarı olan kıdemli İngiliz diplomat ve tarihçi Edward H. Carr verilebilir (Carr, 1961). 14 Ciltlik “Sovyetler Birliği’nin Tarihi” adlı SSCB’nin 1920’li yıllarını anlatan ve 1950-78 yıllarında tamamladığı eserinde Carr, sol görüşlü bir akademisyen olarak Sovyetler Birliği’nin devlet sisteminin çok daha gelişmiş olduğunu iddia etmiş, batının ve özellikle ABD’nin dünyada insanlığın gelişmesinde en önemli engel olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla onun için Soğuk Savaş Washington’un Moskova’ya karşı saldırgan tutumundan dolayı ortaya çıkmıştır (H.T. Carr, 2000: 145-161).

Diğer yandan Carr’a naiflik eleştirisinde bulunan Batılı/Amerikalı “*Ortodoks*” (Orthodox) diye tabir edilebilecek görüşe sahip olan bazı tarihçiler, ideolojik temelli küresel genişleme ihtirasları besleyen Sovyetler Birliği’nin Soğuk Savaş başlattığı kanaatindedirler. Bu tarihçilerin başında Amerikalı tarihçi Thomas Andrew Bailey gelmektedir. Onun tezi, Sovyet diktatör Stalin’in Yalta konferansında Batılı müttefiklerine vermiş olduğu sözü tutmadığı, istekli olmamalarına rağmen Doğu Avrupa ülkelerinin insanlarına Sovyet hâkimiyetini ve komünizmi dikte ettiği ve asıl amacının aslında komünizmi tüm dünyaya yaymak olduğunu iddia etmiştir (Bailey, 1950 ve Brinkley, 1986). Bu görüşten yola çıkarak, ABD’li yetkililerin Sovyet saldırganlığı karşısında kendilerini ve dost ülkeleri savunmak adına Truman Doktrini ve Marshall Planı’nı devreye soktukları anlatılmaktadır. 2. Dünya Savaşı sonrası SSCB’nin Doğu Avrupa ülkeleri ve Çin’i kendi etki alanına dâhil etmesi, ABD başta olmak üzere Batılı devletleri Komünizme karşı savunmaya geçmeye zorladığını belirtirler. Bu tezi savunan diğer bir önemli tarihçi Herbert Feis de SSCB’nin Doğu Avrupa’da yayılma ihtirasından dolayı Soğuk Savaş’ın başladığı görüşündedir (Feis, 1950 ve 1970). Ona göre Roosevelt’in Stalin’e karşı “yumuşak” ve tavizkâr politikası Sovyet saldırganlığının yolunu açmış ve kıtadaki güç dengesini Moskova lehine değiştirmiştir. Feis’in bu düşünceleri Washington’un resmi tutumu olarak 1960’lı yıllarda akademisyenler arasında tartışılmış, 1970’li yıllara kadar ABD’de etkisini sürdürmüştür. Ortodoks görüşün üçüncü temsilcisi olan Georg Kennan, bir diplomat ve tarihçi olarak Soğuk Savaş’ın başlamasını Komünizmin sınıfsal mücadelesinde aramaktadır. Buna göre Stalin, Sovyetler Birliği içinde kendi diktatörlüğünü istikrarlı kılmak için karşı bir düşman dünya, bir “öteki” oluşturma arayışına girmiştir (Kennan, 1961).

Bu teze karşı bilhassa 1960’lı yıllardan sonra ortaya çıkan ve “*revizyonist*” (revisionist) olarak bilenen ekolü takip eden bazı (sol görüşlü batılı) tarihçiler ise küresel sistemin bunalımında ABD’nin iktisadi ve hegemonik ihtiraslarının sebep olduğu konusunu savunurlar. Amerika’nın kapitalist sisteminin genişleme, yeni piyasalara ve ucuz hammaddeye erişmek adına saldırgan bir dış politika izlediğini vurgularlar. Örnek olarak da ABD’nin Marshall Planı ile Avrupalı devletlerin ekonomik yapılarını değiştirdiklerini ve bu değişimi kendisine karşı bir tehlike olarak gören SSCB’nin tavır aldığını iddia ederler. Özellikle Vietnam Savaşı’nın başlamasıyla ortaya çıkan bu akımın önemli temsilcileri William Appleman William, Walter Lafeber, Gar Alperovitz, Joyce ve Gabriel Kolko, Carolyn Kennedy-Pipe ve Melvyn P. Leffler gibi Batılı tarihçi ve diplomatlardır (William, 1958; Lafeber, 1972; Kolko, 1972; Kennedy-Pipe, 2011; Leffler, 1999). Bu uzmanlar suçlu kim sorusuna daha değişik ve ilginç cevaplar sunmaktadırlar: mesela William her ne kadar Amerikalı siyasetçiler yalanlasalar da, Amerikan halkının ülkelerini (tanrı tarafından seçilmiş) bir imparatorluk veya bir hegemon olarak gördüklerini belirtmiştir (Calhoun, 2002). Başka araştırmacılar, ABD’nin aslında SSCB’yi izole etme politikalarına II. Dünya savaşı bitmeden başladıklarını vurgulamaktadır. Bunlara göre Stalin’in Doğu Avrupa’da yayılması, bir

saldırganlık olarak değil, kuşatılmaktan kurtulmak adına Batı'ya karşı savunma dürtüsüyle bir tampon bölge oluşturma çabası olarak görülmelidir (Calhoun, 2002). Yine Alperovitz aslında ABD'nin iki atom bombasını Japonya'ya atmasıyla Soğuk Savaş'ı başlattığını iddia etmektedir (Alperovitz, 1965). Yazara göre esas amacın zaten fiilen mağlup olmuş bir Japonya'yı dize getirmek olmadığı, nükleer silahları kullanmakla Washington'un esasen Moskova'ya gözdağı vermek ve yayılcılığını önlemek istediğini belirtmiştir. Bu gerekçeler tabiatıyla Soğuk Savaş'ı kimin başlattığı sorusuna daha değişik pencereleden bakmayı gerektirmektedir ve böylelikle malum soruya aranan cevap daha farklı ve çetrefilli bir durum arz etmektedir.

Nihayetinde bu iki görüşü de benimsemeyen alternatif yorumlar da söz konusudur. 1990'lı yıllardan sonra ortaya çıkan ve başını John Lewis Gaddis'in çektiği "post-revizyonist" (post-revisionist) akım, her iki tarafın arşivlerinde araştırma yapmış ve ülkelerin dış politikalarını analiz etmiştir. Buna dayanarak "neo-ortodoks" diye adlandırılacak yoruma göre, Soğuk Savaş'ın başlamasının aslında Stalin'in şahsiyeti ve ihtiraslarının sebep olduğunun altını çizerler ve Amerika'ya daha çok tepkisel bir rol biçerler (Gaddis, 1997).

Geriye yönelik bakıldığında Soğuk Savaşın bitmesiyle küresel güvenlik, barış ve istikrarın geleceğini ve dünyanın daha dengeli ve sakin olacağı tezleri savunulmuştur. Uluslararası ilişkilerde Batı dünyasının Komünizme karşı galip geldiği ve liberal kapitalist sistemin en iyi sistem olduğu vurgulanarak artık "Tarihin Sonu"nun (Fukuyama, 1992) geldiği kehanetleri yapılmıştır. Diğer taraftan iki kutuplu bir dünya sisteminden tek kutuplu bir küresel düzene dönüşen ortamda "Medeniyetler Çatışması"ndan (Huntington, 1996) söz edilmiştir.

Ancak, Soğuk Savaşın bitiminden sonraki çeyrek yüzyılı aşan süre içinde küremiz ne daha güvenli ne de barışçıl ve istikrarlı bir hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Alperovitz, Gar (1965), *Atomic diplomacy: Hiroshima and Potsdam—The use of the atomic bomb and the American confrontation with Soviet power*, Simon & Schuster, New York.
- Armaoğlu, Fahir. (2006), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Kitabevi, İstanbul.
- Arnold, Guy (2008), *Historical Dictionary of Wars in Africa*, Scarecrow Press, Lanham, Maryland.
- Bailey, Thomas Andrew (1950), *America Faces Russia: Russian-American Relations from Early Times to Our Day*, Cornell University Press, Ithaca, New York.
- Brands, Hal (2012), *Latin America's Cold War*, Harvard University Press, Boston.
- Brinkley, Alan (1986), *American History: A Survey*, McGraw-Hill, New York.
- Calhoun, Craig (2002), *Cold War. Dictionary of the Social Science*, University Press, New York.
- Carr, Edward Hallett (1961), *What is History?* University of Cambridge Press, (Türkçe tercümesi: "Tarih Nedir? İletişim Yayınları İstanbul 2002).
- Carr, Hillel Ticktin (2000), *The Cold War, and the Soviet Union*, Michael Cox (ed.), *E.H. Carr: A Critical Appraisal* Palgrave Publishing, pp. 145–161.
- Chun, Klayton KS (2006), *Defending the Space – US Anti-Satellite Warfare and Space Waepony*, Osprey Publishing, Oxford.
- Crapol, Edward (1987), "Some Reflections on the Historiography of the Cold War", *The History Teacher*, Vol. 20, No. 2, February, pp. 251-262.
- De Quesada, Alejandro (2009), *The Bay of Pigs: Cuba 1962*, Osprey Publishing, Elite 166, Essex.
- Dedial, Jürg, *Flug über verbotenes Land*, Neue Zürcher Zeitung, 30 Nisan 2010.
- DIA - Defense Intelligence Agency (2011), *Defense Intelligence Digest: Special Historical Edition* (29 September 2011) Chapter: The Cuban Missile crisis, October 1962.

- Ellison, Herbert J. (ed.) (1982), *The Sino-Soviet Conflict. A global perspective*, University Washington Press, Seattle.
- Engelmann, Larry (1997), *Tears before the Rain: An Oral History of the Fall of South Vietnam*, Da Capo Press, Boston.
- Greiner, Bernd, Christian Th Müller, Dierk Walter (2009), *Krisen im Kalten Krieg*, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- Feis, Herbert (1970), *From Trust to Terror: The Onset of the Cold War, 1945-1950*, W. W. Norton, New York.
- Feis, Herbert, (1957), *Churchill, Roosevelt, Stalin: The War They Waged and the Peace they Sought*, Princeton University Press, Princeton.
- Fewsmith, Joseph (2008), *China since Tiananmen: From Deng Xiaoping to Hu Jintao*, Cambridge Modern China Series, Cambridge.
- Foley, Michael S. (2003), *Confronting the War Machine: Draft Resistance During the Vietnam War*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill.
- Freedman, Lawrence (2000), *Kennedy's Wars - Berlin, Cuba, Laos, and Vietnam*, Oxford University Press, New York.
- Fukuyama, Francis (1992), *The End of History and the Last Man*, The Free Press New York.
- Gaddis, John Lewis (1997), *We Now Know: Rethinking Cold War History*, Clarendon Press, Oxford.
- Geo Histoire, (2010), *La Guerre Froide*, Novembre - Decembre.
- Goduti Jr., Philip A. (2009), Kennedy's Kitchen Cabinet and the Pursuit of Peace, *The Shaping of American Foreign Policy, 1961-1963*, McFarland & Company, North Carolina.
- Gönlübol, Mehmet (2000), *Uluslararası Politika, İlkeler kavramlar, Kurumlar*, Ankara Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Hochschild, Adam (2000), *Schatten über dem Kongo - Die Geschichte eines fast vergessenen Menschheitsverbrechens*, Stuttgart.
- Huntington, Samuel (1996), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York.
- Jenkins, Dennis R. (1998), *Lockheed U-2 Dragon Lady*, Warbird Tech Series, Volume 16, Specialty Press, North Branch/MN.
- Jones Howard (2008), *The Bay of Pigs* (Pivotal Moments in American History), Oxford University Press, New York.
- Kennan, George F. (1961), *Russia and the West under Lenin and Stalin*, Boston.
- Kennedy-Pipe, Caroline (2011), *Russia and the World 1917-1991*, Bloomsbury Academic, London.
- Kerns, Ann (2011), *Who will shout if not us?: student activists and the Tiananmen Square protest, China 1989*, Lerner Publishing, Minneapolis.
- Kolko, Joyce and Gabriel (1972), *The Limits of Power: The World and U.S. Foreign Policy, 1945-1954*, Harper and Row, New York,
- LaFeber, Walter (2004), *America, Russia, and the Cold War 1945-2002*, Updated 9th edition, McGraw-Hill.
- Lebovic, James H. (2010), *The Limits of U.S. Military Capability: Lessons from Vietnam and Iraq*, The John Hopkins University Press, Baltimore.

- Leffler, Melvyn P. (1999), The Cold War: What Do “We Now Know”? The American Historical Review Vol. 104, No. 2 (April, 1999), pp. 501-524.
- Ludermann, Bernd (ed.) (2004), *Kongo – Geschichte eines geschundenen Landes*, Weltmission Heute, Länderheft 55, Hamburg.
- McMahon, Robert (2003), *The Cold War: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York.
- Ndulu, Benno J. vd., (2008), *The Political Economy of Economic Growth in Africa, 1960–2000*, Volume I, Cambridge University Press, New York.
- Oran, Baskin (ed.) (2001), *Türk Dış Politikası - Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 653-853.
- Ottermann, Michael (2007), *American Torture from the Cold War to Abu Ghraib and Beyond*, Melbourne University Press, Victoria.
- Peebles, Curtis (2000), *Shadow Flights. America's Secret Air War Against the Soviet Union*, Presidio Press, Novato.
- Pons, Silvio and Romero, Frederico, (2005), *Reinterpreting the End of the Cold War - Issues, interpretations, periodizations*, Frank Cass, New York.
- Sander, Oral, (2005), *Siyasi Tarih (2 Cilt) 2*. Cilt, 14. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara.
- Small, Melvin, William D. Hoover and Charles De Benedetti (1992), *Give Peace a Chance: Exploring the Vietnam Antiwar Movement: Essays from the Charles DeBenedetti Memorial Conference* (Peace and Conflict Resolution), Syracuse University Press, Syracuse.
- Smith, S. A. (ed.) (2008), *Revolution and the People in Russia and China, A Comparative History*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sönmezoglu, Faruk (der.) (2005), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul.
- Stern, Sheldon M., *The Week the World Stood Still - Inside the Secret Cuban Missile Crisis*, (Stanford: Stanford University Press, 2005).
- Stöver, Bernd (2007), *Der Kalte Krieg 1947-1991*, Bundeszentrale für Politische Bildung, Bonn.
- Swift, John, *The Palgrave Concise Historical Atlas of the Cold War*, (New York: Palgrave MacMillan, 2003).
- Tucker, Spencer C. (2011), *The Encyclopedia of the Vietnam War: A Political, Social, and Military History*, ABC-CLIO Publishing, Santa Barbara.
- Tucker, Spencer C. (2008), *Cold war – A Student Encyclopedia*, ABC-CLIO Publishing, Santa Barbara.
- Urbansky Sören, *Peking und Moskau proben den Krieg - Konfrontation zwischen China und der Sowjetunion am Ussuri vor vierzig Jahren*, Neue Zürcher Zeitung, 3.3.2009 Uçarol, Rifat, (2006), “*Siyasi Tarih 1789 – 2001*”, Der Yayınları, İstanbul.
- Vogel, Ezra F., Ming Yuan ve Akihiko Tanaka (2004), *The Age of Uncertainty: The U.S.-China-Japan Triangle from Tiananmen (1989) to 9/11 (2001)*, Harvard University Asia Center, Cambridge, Massachusetts.
- William, William Appleman (1958), *The Tragedy of American Diplomacy*, (1988 edition).
- Young, Marilyn B., John Fitzgerald and A. Tom Grunfeld (2002), *The Vietnam War. A History in Documents*, Oxford University Press, New York.
- Zhao, Dingxin (2001), *The Power of Tiananmen: State-Society Relations and the 1989 Beijing Student Movement*, University Of Chicago Press, Chicago.